

GÖYTÜRK YAZITLARINDA KELİMELERİN NOKTALANMASI ÖZELLİKLERİ

Elisa Cebrailođlu ŐUKÜRLÜ

Göytürk yazıtlarında dikkati çeken özelliklerden biri kelimelerin noktalanmasıdır. İlk bakışdan böyle görünebilir ki Göytürk alfabesi ile yazmağı başaran eski Türkler okunuğu kolaylaştırmak amacı ile kelimelerin noktalanmasında heç bir prensipden faydalanmamışlar. Çünkü ayrı ayrı Göytürk yazıtlarında çok zaman kelimelerin noktalanması bir birine benzemiyor. Őu bakımdan Yenisey yazıtları Mongolustan yazıtlarına, Doğu Türküstan yazıtları Doğu Avrupa ve Kafkasiya yazıtlarına benzemiyor.

Aparđığım araştırmalardan sonra böyle bir kanaata geldim ki Göytürk alfabesi ilk olarak meydana geldiği veya kullanıldığı yerlerde Őu alfabenin harflarını, onların yazı kurallarını öğretenler (şimdiki anlamla öğretmenler) olmuş. Doğu Avrupada ve Kafkasiyada ise Őu alfabenin, onun imlâ kurallarını öğretmeğe az dikkat yetirilmiş. Bunun için Yenisey ırmağı çivarlarında, Mongolustanda, Doğu Türküstanda Göytürk yazıtlarının imlâsında kelimelerin noktalanmasında yanlışlıklar fazla değil.

Doğu Avrupa ve Kafkasiyada bulunan Göytürk yazıtlarında ise kelimelerin yazılışında ve noktalanmasında yanlışlıklara daha fazla rastgeliyoruz. Batı ve Güney Sibiryada, Mongolustanda bulunan Göytürk yazıtlarında, malumdur ki kelimeleri bir birinden ayırmak için çift noktalar kullanılmıştır. Talas'da, Doğu Avrupa'da ve Guzey Kafkasiya'da bulunan Göytürk yazıtlarında ya heç bir nokta kullanmamış, ya da Őu noktaların sayısı birden üçe kadar olmuş.

Kazahistan'da altun eskerin mezarlığından bulunan ve milatdan önce IV-III yüzyıllarda yazıldığı farz edilen Göytürk metninde, kelimeler noktalanmamış, Talas yazıtlarında ise noktalanmış kelimelerin sayısı fazla değil. Őu özellik Göytürk alfabesi ile yazılmış metinlerde ilk yıllar kelimelerin noktalanmadığını ispat ediyor.

Mongolustan'da ve Doğu Türküstan'da bulunan Göytürk yazıtlarında kelimelerin noktalanması özellikleri üzerinde apardığımız araştırmalar ispat ediyor ki Göytürk alfabesini bilen ve şu alfabe ile yazmağı başaran eski Türkler çok zaman kökle ekin, kelime birleşiklerinin, birleşik isimlerin, bazan hatta cümlelerin ne olduğunu bilmiş ve onların arasında fark koyabilmişler. Tabii ki şu dil özelliklerini onlara öğretenler, şimdiki anlamda desek öğretmenler olmuş. Fakat çok zaman kelimelerin yazılışında ince ve kalın ünsüzleri harflarla ifade etmeğı başaran Sibiry (Yenisey) Türkleri bazı hallerde kökle ek, kelime ile hece arasında fark koyamamışlar. Ancak Sibiry yazıtlarında şu yanlışlıklar fazla değil. Müşahideler gösteriyor ki Sibiry Türkleri genel olarak kök ve ekin, kelime birleşiklerinin ne olduğunu bilmişler. Onlar yalnız bazı hallarda şunları farklandıramamış ve küçük yanlışlıklar etmişler. Söylediklerimiz anlaşıkli olsun deye Yenisey yazıtlarında kelimelerin yanlış noktalanmasını aşağıdaki misallarla göstermek olar:

- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : *altmış yaşında* (Yen. 11,2)
- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤᠰᠤ : *bağbodunka* (Yen, 11,4) - bağboduna
- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : *elimkä* (Yen. 16, 2-3) - elime, dövletime.
- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : *sizmä* (Yen. 11,1) - benim sizin gibi akrabalarım¹

Yenisey yazıtlarından aldığımız yukarıdaki misallardan birincisinde yerlik hal eki ile kök arasında, ikinci ve üçüncü misallarda kökle -kä yönlem hal eki, dördüncü misalda mensubluk ve yönlem hal ekleri ile *siz* zamiri arasında çift nokta koyulmuş. Yenisey yazıtlarında bazan kelimelerin değil, ekle kökün böylece noktalanması yanlışlıklardan başka bir şey değil.

Yenisey yazıtlarına bazan yalnız ek ile kök değil, hecalar arasında çift nokta koyulmasına da rast geliyoruz.

- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : *üç yätmiş* (Yen. 19,1) - altmış üç
- : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : ᠰᠢᠮᠤᠰᠤ : *kuñçuyıma* (Yen. 25; 10,1) - benim hanımına.

Mongolustanda, Doğu Türküstanda bulunan Göytürk yazıtlarında kelimelerin böyle yanlışlıkla noktalanmasına rasgelmek zor.

Göytürk yazıtlarında genel imlâ ve noktalama kurallarına tabii olan kelimelere de rastgelmek zor değil. Yazıtların imlâsında dikkati çeken şu özellikler Göytürk alfabesi kullanan yerlerde harfleri, kelimelerin yazılışını, imlâsını, onların noktalanması kurallarını anlatabilecek öğretim ocaklarının (şimdiki anlamda okulların) olduğunu tahmin edebiliriz. Bu zaman Türk dilinde kök ve ekin ne

¹ S. Y. Malov, *Yeniseyskiye pamyatniki tyurkov*, Moskova-Leningrad, 1952, s. ...

olduğunu öğretmiş, hanki kelime birleşiklerinin ayrı veya birleşik şekilde yazıldığını hanki ünlü sesle başlayan kelimelerde harfin yazılmadığını veya yazıldığını öğretmişlerdir.

Göytürk yazıtlarında kelimelerin noktalanmasında aşağıdaki genel kurallara rasgeliyoruz.

1. Kelimelerin birleşmesi ile meydana gelen özel adlar çok zaman birlikde (bir yerde) yazılmış ve çift nokta şu kelimelerin arasında değil, birleşmiş kelimelerin önünde ve sonunda koyulmuş: Bunları aşağıdaki guruplara ayırmak olar:

a) erkeğin han soyundan olduğunu bildiren *tigin* kelimesi çok zaman erkek ismini bildiren kelime ile birleşik şekilde yazıldığı için çift nokta birleşik kelimenin önünde ve sonunda koyulmuş:

- : ᠠᠭᠢᠲᠢᠭᠢᠨ : *Kültigin* (KTb 26, 27, 30, 31, 32, 33)
- : ᠶᠣᠯᠢᠭᠢᠨ : *Yoligtigin* (KTk 13; BK XI)
- : ᠲᠣᠩᠭᠠᠲᠢᠭᠢᠨ : *Tonḡatigin* (KTb 47).

"Bilge kağan" yazıtında *Tonḡa tigin* ismini teşkil eden kelimeler birleşik şekilde değil, ayrı ayrı noktalanmış:

- : ᠲᠣᠩᠭᠠ : ᠲᠢᠭᠢᠨ : *Tonḡa tigin* (BK 31)

Göytürk yazıtlarında *tigin* kelimesinin erkek ismini bildiren kelimelerle birleşik şekilde yazıldığını nezere alsak *Tonḡa tigin* ismini teşkil eden kelimelerin ayrı ayrı yazılıp noktalandığını imlâ yanlışlığı gibi kabul etmek zorundayız.

b) İki kelimenin birleşmesi ile meydana gelen kişi isimleri birleşik şekilde yazılmış ve tabii ki çift noktalar birleşik kelimenin önünde ve sonunda koyulmuş:

- : ᠬᠤᠰᠤᠲᠤᠲᠤᠲᠤᠬ : *Kuşututuk* (KTb 41)
- : ᠲᠣᠩᠭᠠᠰᠠᠮ : *Tonḡrasäm* (Ton. 9)
- : ᠪᠣᠶᠯᠠᠪᠠᠭᠠ : *Boylabaḡa* (Ton. 6)
- : ᠢᠨᠠᠨᠴᠢᠴᠤᠷ : *Inançuçur* (KTb 53)
- : ᠣᠭᠤᠯᠲᠠᠷᠬᠠᠨ : *Oḡultarkan* (KTb 52)
- : ᠲᠤᠳᠤᠬᠠᠨᠴᠢᠴᠤᠷ : *Tudukançuçur* (KTb 32)
- : ᠤᠯᠤᠭᠢᠷᠬᠢᠨ : *Uluḡirkin* (KTb 34)

- : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Aztutuk* (KTb 38)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Onġtutuk* (KTb 32)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Işbarayamtar* (KTb 33)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Külüçur* (KÇ 22; BK Xa 13)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Yiginçur* (KÇ 21)

Göytürk yazıtlarında bazan üç kelimededen teşkil olunan şahis isminin de birleşik şekilde yazıldığına resgeliyoruz:

- : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Boylabagatarkan* (BK Xa 14)

Erkek isminden sonra gelen ve herbi rütbe -general manasini bildiren *sänġün* kelimesi birleşik şekilde yazıldığı için çift nokta bileşik kelimenin önünde ve sonunda koyulmuş:

- : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Kunisänġün* (Ton. 9)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Çansänġün* (KTb 53)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Nänsänġün* (KTb 52)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Çaçasänġün* (BK 26)

c) İki kelimenin birleşmesi ile meydana gelen yer adları çok zaman kavuşuk yazıldığı için çift nokta bileşik kelimenin önünde ve sonunda koyulmuş:

- : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Tämirkapiġ* (Ton 45; KTk 4; KTb 26, 27, 30, 31; KC 16)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Känġütarman* (KTb 24, 47)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Aktärmäl* (Ton 25)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Yirbayırku* (KTb 34)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Azgäntikadaz* (KTb 47)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Toġubalık* (KTb 44)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Tamaġıduk* (KTb 41, KC 11; BK 29)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Altıçub* (KTb 31; BK 24)
 : 𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆 : *Besbalık* (BK 28)

"Bilgä kağan" yazıtında *Toğubalık* birleşik ismini teşkil eden *toğu* ve *balık* kelimeleri, *Azgäntikadaz* birleşik ismini teşkil eden *äzgänti* ve *kadaz* kelimeleri, *Kültigin* yazıtında *Tokuzärsän* bileşik ismini teşkil eden *tokuz* ve *ärsän* kelimeleri ayrı ayrı noktalanmıştır ve bu imlâ yanlışlığından başka bir şey değil:

- : ᠲᠣᠭᠤ ᠪᠠᠯᠢᠭ : *Toğu:balık* (BK 30)
 : ᠠᠵᠠᠩᠲᠢ ᠬᠠᠳᠠᠵ : *Azgänti:kadaz* (BK 31)
 : ᠲᠣᠵᠤ ᠠᠷᠰᠠᠨ : *Tokuz:ärsän* (KTm 3)

ç) İki veya üç kelimenin birleşmesi ile meydana gelen göl, çay, dağ isimleri çok zaman birleşik şekilde yazıldığı için çift nokta bileşik kelimenin önünde ve sonunda koyulmuş:

- : ᠶᠨᠶᠰᠠᠬᠤ : *Karaköl* (KTb 42)
 : ᠲᠦᠷᠭᠢᠶᠠᠷᠭᠤᠨ ᠭᠦᠯᠢ : *Türgiyarğun (gölü)* (KTb 32)
 : (ᠬᠢ)ᠢᠨᠴᠢᠭᠤᠭᠤᠰ : *Yinçüügüz* (KTk 3; KC 16)
 : ᠬᠢᠰᠢᠭᠤᠰ : *Irtisügüz* (Ton 37; KTb 37)
 : ᠬᠢᠰᠢᠯᠤᠭᠤᠰ : *Yaşılügüz* (KTb 17)
 : ᠪᠠᠨᠯᠢᠭᠠᠬᠤᠲᠠᠭ : *Bänligäктаğ* (Ton 44)
 : ᠬᠡᠮᠦᠷᠲᠠᠭ : *Kömürtağ* (MÇ 8)
 : ᠠᠴᠤᠭᠠᠯᠲᠢᠷ ᠭᠦᠯᠢ : *Açuğaltır (gölü)* (MÇ 18)

d) Sıfat veya sayı bildiren kelimelerin isimle birleşmesinden meydana çıkan kabile adları çok zaman birleşik yazıldığı için birlikte noktalanmış:

- : ᠲᠣᠵᠤ ᠣᠭᠤᠰ : *Tokuz oğuz* (Ton 9; KTk 2; KTb 14; BK 1; KC 16)
 : ᠣᠨ ᠣᠬ : *On ok* (KTb 19, 53)
 : ᠣᠲᠤᠰ ᠲᠠᠲᠠᠷ : *Otuz tatar* (KTb 4, 14)
 : ᠤᠴ ᠬᠤᠷᠤᠬᠠᠨ : *Üç kurukan* (KTb 4)
 : ᠬᠠᠷᠠ ᠲᠦᠷᠭᠠᠰ : *Kara türgäs* (KTb 38, 40; BK 32)
 : ᠤᠴ ᠣᠭᠤᠰ : *Üç oğuz* (BK 32)

Göytürk yazıtlarında kabile adlarını teşkil eden kelimelerin ayrı ayrı noktalanması hallerine de rasgeliyoruz:

: 𐰃𐰆𐰇 : 𐰃𐰇𐰆𐰇 : Tokuz : oğuz (On 6)

: 𐰃𐰇𐰇 : 𐰃𐰇𐰆𐰇 : Tokuz : t atar (BK 34)

Birleşik kelimelerden teşkil olunan kabile adlarının ayrı ayrı noktalanması imlâ yanlışlığıdır.

Kabile adını bildiren kelimeler *bodun*, *il*, *ulus* kelimeleri ile ilgili olarak kullandıkda çok zaman birleşik şekilde yazıldığı için çift nokta şu kelimelerin arasında değil, birleşik yazılmış kelimelerden sonra koyulmuş:

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇 : Oğuz bodun (KTb 28)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Tabğaç bodun (KTb 6)

: 𐰆𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Tabğaç ilinä (Ton 1)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇𐰆 : Türk bodun (Ton 1)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Sir bodun (Ton 3)

: 𐰆𐰇𐰇𐰆𐰇 : Bukarak ulus (KTb 52)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : On ok bodun (Ton 30)

e) *kağan*, *bäy*, *katun* kelimeleri ile gramer ilgide bulunan kelimeler birleşik şekilde yazıldığı için çift nokta birleşik yazılmış şu kelimelerin önünde ve sonunda koyulmuş:

: 𐰆𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Türgiskağanta (Ton 29)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇 : İnälkağan (Ton 31)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : İltäris kağan (On. 4; KTb 11)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇 : Baz kağan (KTb 14, 16)

: 𐰆𐰇𐰇𐰆𐰇 : Bars bäg (KTb 20)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : İstämi kağan (KTb 1)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Bumın kağan (On 1; KTb 1)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : Tabğaç kağan (KTb 52)

: 𐰃𐰇𐰇𐰆𐰇𐰇 : İlbilgä katun (KTb 11) ve b.g.

f) İki veya üç kelimenin birleşmesi ile meydana gelen at adları birleşmiş şekilde yazıldığı için çift noktalar kelimelerin arasında değil, önünde ve sonunda koyulmuş:

- : ᠪᠵᠠᠳ : *Bozat* (KTb 33)
- : ᠨᠬᠢᠭᠢᠨ : *Ögsiz ak* (KTb 49)
- : ᠨᠨᠫᠤᠬᠢ : *Azman ak* (KTb 46)
- : ᠢᠶᠳᠤᠬᠢ : *Az yağı* (KTb 45)
- : ᠶᠨ : *Ak at* (KTb 40)
- : ᠢᠯᠵᠠᠯᠠᠵᠢ : *Alp şalci* (KTb 40)
- : ᠪᠵᠠᠳᠤᠶᠶᠠᠳ : *Başğu boz at* (KTb 37)
- : ᠶᠢᠶᠢᠵᠢᠨ : *Ak adğır* (KTb 36)
- : ᠶᠢᠶᠢᠵᠢᠨ : *Torug at* (KTb 38) ve b.g.

2. Kelime gurubu şeklinde bulunan sayılar veya sayla isim, sıfat birleşmeleri aşağıdaki gibi yazılmış ve noktalanmış:

a) kelime gurubu şeklinde bulunan sayılar çok zaman birleşik şekilde yazılmış ve birlikde noktalanmıştır:

- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵ : *yiti yüz* (Ton 4) - yeti yüz
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵᠨ : *iki üç bin* (Ton 14) - iki üç bin
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵᠢᠨ : *yeti yägirmi* (Ton 39) - on yeti
- : ᠪᠢᠰᠣᠲᠤ : *biş otuz* (KTb 18) - igirmi beş
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵᠢᠨ : *üç yägirmi* (KTb 18) - on üç
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵᠢᠨ : *äki yägirmi* (KTb 28) - on iki
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵᠢᠨ : *altı yägirmi* (KTb 31) - on altı
- : ᠪᠢᠰᠣᠲᠤ : *bir otuz* (KTb 32) - igirmi bir
- : ᠪᠢᠰᠣᠲᠤ : *altı otuz* (BK Xa 10) - igirmi altı
- : ᠪᠢᠰᠣᠲᠤ : *bir tümän* (BK 26) - on bin
- : ᠶᠢᠲᠢᠶᠦᠵ : *yiti otuz* (KTb 41) - igirmi yeti

Göytürk yazıtlarında kelime gurubu şeklinde bulunan sayıların bazan ayrı ayrı şekilde noktalanmasına da rasgeliyoruz ve bunları imlâ yanlışlıkları gibi kabul etmek gerekiyor, çünkü kelime gurubu şeklinde bulunan sayıların ayrı ayrı yazılması halleri eski yazıtlarda fazla değil:

- : 𐰽𐰺𐰸𐰸 : 𐰺𐰽𐰸 : *tokuz:yägirmi* (BK Xa 9) - on tokuz
- : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : 𐰽𐰸𐰸 : *yiti.otuzka* (BK Xa 10) - igirmi yetiye
- : 𐰽𐰸𐰸𐰸 : 𐰸𐰽𐰸𐰸 : *tört tümän* (BK Xa 8) - kirk bin
- : 𐰽𐰸𐰸𐰸 : 𐰺𐰽𐰸 : *säkiz tümän* (BK 26) - seksen bin

b) belirttikleri nesnelere arasında bir yakınlık, birlik olduğunu gösteren asil veya sıra sayı sıfatları gramer ilgide bulunduğu isimlerle çok zaman birleşik şekilde yazılmış ve kelimeler ayrılıkta değil, bir yerde noktalanmış:

- : 𐰽𐰽𐰸 : *äki är* (KTb) - iki kişi, döğüşçü
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸 : *yätmiş är* (KTb 12) - yetmiş döğüşçü, asker
- : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *yäti yüz är* (KTb 13) - yeti yüz asker, döğüşçü
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸 : *äki şad* (KTb 51) - iki şad
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸 : *bir yıl* (KTb 44) - bir yıl (BK 30)
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸 : *äki ülügi* (Ton 4) - iki bölümü
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *bir ülügi* (Ton 4) - bir bölümü
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸 : *yitinç ay* (On 4) - yetinci ay
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸 : *äkin sü* (BK 32) - iki ordu
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *tokuzınç ay* (KTb 53) - dokuzuncu ay
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *äkinti kün* (BK XA 1) - ikinci gün
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *tört kün* (BK XI) - dört gün
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸 : *bisinçay* (BK Xa 10) - beşinci ay
- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸𐰸 : *onunç ay* (BK Xa 10) - onuncu ay

Göytürk yazıtlarında sayı sıfatı ile isimlerin ayrı ayrı yazılması hallerine az rasgeliyoruz bunlar imlâ yanlışlıklarıdır:

- : 𐰽𐰽𐰸𐰸𐰸 : 𐰺𐰽𐰸𐰸 : *otuz yaşıma* (BK 28) - otuz yaşında

: 𐰽𐰺𐰸𐰸 : 𐰽𐰺𐰸𐰸 : *yägirmi yaşuma* (BK 25) - iğirmi yaşında

Topluluk ifade eden kelimeler de asil ve sıra sayıları gibi gramer ilgide bulunduğu isimlerle birleşik şekilde yazılmış ve noktalanmış:

: 𐰽𐰺𐰺𐰺𐰸 : *üküş kişi* (KTK 7) - fazla kişi
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *kop anta* (KTK 9) - orada hâpsi
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *az bodun* (KTb 29, 43) - az halk

Topluluk bildiren sayı sıfatları fiille gramer ilgide buldukda çok zaman birleşik şekilde yazılmış ve çift noktalar şu birleşik kelimelerin önünde ve sonunda koyulmuş:

: 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *kop içikdi* (KTb 38) - hepsi tabi oldu
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸𐰸 : *kop alkadımız* (KTb 53) - çok alkışladık, dua et

3. bu, ol zamirleri gramer ilgide bulunduğu kelime ile birleşik yazılmış ve birlikde noktalanmış:

a) birinci tarafı *bu* işaret zamirinden teşkil olunan kelime birleşikleri:

: 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu üçägü* (Ton 12) - su üçü birlikde
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu yolın* (Ton 23) - bu yol ile
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu ödkä* (KTK 1) - bu taht üzerine
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu bitig* (KTK 13) - şu yazıt
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu yirdä* (KTK 4) - şu yerde
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *bu sabımın* (KTK 2) - şu sözlerimi. ve b.g.

b) birinci tarafı *ol* işaret zamirinden teşkil olunan kelime birleşikleri:

: 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol sabığ* (Ton 12) - o sözleri
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol üç kağan* (Ton 20) - on üç han
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol süg* (KTb 32, 34) - o ordu, koşun
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol at* (KTb 32, 34) - o at
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol bodun* (KTb 38) - o halk
 : 𐰽𐰺𐰸𐰸𐰸 : *ol süniüşdä* (KTb 42) - o döğüşde

- : ʃʃʃʃʃʃ : *ol yir* (KTk 8) - o yer
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ol kan yok* (on 1) - o han ve b.g.

4. *ança*, *bunça* nasıllık zarfları ilgide bulunduğu fiille birleşik şekilde yazılmış ve kelimeler ayrı ayrı yok, birlikde noktalanmış:

- : ʃʃʃʃʃʃ : *ança timis ärinç* (Ton 2) - eylece demiş
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança ötüntüm* (Ton 14) - öyle muracaat etdim
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança ögläsmis* (Ton 20) - öyle düşünmüş
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança birür* (KTk 5) - öyle veriyor
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança bilin* (KTk 13) - öylece bilin
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança timis* (KTb 11) - öyle demis
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança kazğantı* (KTb 27, 31; Bk XA 10) - öyle kazanti
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ança konturtumuz* (KTb 21) - öylece konturduk
 : ʃʃʃʃʃʃ : *bunça yämä* (KTb 49) - bir daha böyle ve b.g.

ança zarfının eski yazıtlarda bazan ilgide bulunduğu kelimedenden sonra kullansa da birleşik şekilde yazılmış ve bir yerde noktalanmış:

- : ʃʃʃʃʃʃ : *tir ança* (KTk 7) - öyle söylüyor
 : ʃʃʃʃʃʃ : *irsär ança* (KTk 13) - orada olsa ve b.g.

5. Akrabalık manasını bildiren *kan*, *äçi*, *ög* gibi kelimeler *kağan*, *katun* kelimeleri ile ilgili olarak kullandıkda birleşik şekilde yazılmış ve bir yerde noktalanmış:

- : ʃʃʃʃʃʃ : *kanım kağan* (KTb 11, 12, 14, 25, 30) - han babam
 : ʃʃʃʃʃʃ : *äçim kağan* (KTb 16, 17, 31, 43) - han babam veya amcem
 : ʃʃʃʃʃʃ : *ögim katun* (KTb 19, 25) - hanım annem ve b.g.

6. *bol*- yardımcı fiili ilgide bulunduğu kelime ile başlıca olarak birleşik şekilde yazılmış:

- : ʃʃʃʃʃʃ : *yok boltı* (Ton 3) - yok oldu
 : ʃʃʃʃʃʃ : *kalın bolsar* (Ton 13) - kalın, yogun olsa

- : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏 : *il boltı* (Ton 56) - el oldu
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *bodun boltı* (Ton 56) - halk oldu
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑 : *kul boltı* (KTb 7) - kul oldu
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *kün boltı* (KTb 7) - keniz oldu
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *yağı bolmus* (KTb 9) - düşmen olmuş

Göytürk yazıtlarında *bol-* yardımcı fiilinin ilgide bulunduğu kelimedenden ayrı noktalanması hallerine de rasgeliyoruz. Fakat şu yardımcı kelimenin ayrıca noktalanması eski yazıtlarda fazla değil:

- : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏 : 𐰑𐰒𐰓𐰔 : *kärgäk; bolmus* (KTb 4) - ölmüş
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏 : 𐰑𐰒𐰓 : *kağan bolmis* (KTb 5) - han olmuş
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏 : 𐰑𐰒𐰓𐰔𐰕𐰖𐰗 : *yeti yüz är bolmus* (KTb 13) - yeti yüz döyüşçü olmuş
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏 : 𐰑𐰒𐰓 : *yok boltı* (BK 36) - yok oldu, mahv oldu ve b.g.

7. Anlamdaş kelimeler veya yakın manalı kelimeler başlıca olarak birleşik şekilde yazıldığı için ayrılıkta yok, birleşik kelimeler şeklinde noktalanmıştır:

- : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑 : *ati küsi* (KTb 25; BK 36) - adı şöhrati
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *äçüm apam* (KTb 1) - babam, dedem
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *isig küçig* (Ton 52; KTb 8; On Oa 3) - iş gücü
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *yir sub* (KTb 19) - vatan
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *kün kul* (KTb 20) - keniz kul
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *yabız yablak* (KTb 26) - kötü
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *ölü yitü* (KTb 23) - gücle, çetinlikle
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *ot sub* (KTb 27) - azap, eziyet
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓 : *taluy ügüz* (Ton 19) - deniz ırmak
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓𐰔 : *kız kuduz* (Ton 48) - kız gelin
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓𐰔𐰕 : *altun kümüş* (KTb 52) - altın gümüş
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒𐰓𐰔 : *yok çığan* (KTk 10) - fakir
 : 𐰃𐰆𐰇𐰉𐰏𐰑𐰒 : *äb bark* (BK 38) - ev bark ve b.g.

Anlamdaş veya yakın anlamlı kelimelerin eski Türk yazıtlarında bazan ayrı ayrı noktalanması hallerine de rasgeliyoruz. Fakat böyle noktalanmaların sayısı belli değil:

: 𐰃𐰇𐰆𐰇 : 𐰃𐰇𐰆 : *äbin; barkın* (BK 34) - evini barkını

8. Karşıt anlamlı kelimeler birlikte kullanıp toplum mana ifade etdikde kavuşuk şekilde yazılmış ve tabii ki çift noktalar birleşik yazılmış kelimelerin önünde ve sonunda koyulmuş. Göytürk yazıtlarında böyle imlâ kuralına tabi olan kelimeler fazla değil:

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *için taşın* (KTK 12) - içini dışını

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *bägläri bodunu* (KTK 12) - beyleri halkları

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *ıda taşda* (Ton 4) - ormanda ve taşında

Göytürk yazıtlarında genel imla kuralına tabi olan ve olmayan kelimelerin yanısıra ayrı ayrı metnlerin kendi imlâ kuralları da var. Şu bakımdan Tonyukuk yazıtı dikkati daha fazla çekiyor. Tonyukuk yazıtında çok zaman ismi birleşikler (Türk izafetleri), fiili nağlama terkipleri, fiili sifet terkiplerini teskil eden kelimeler birlikte noktalanmış:

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *tabğaç ilinä* (Ton 1) - Çin devletine

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *Türk bodun* (Ton 1, 2) - Türk halkı

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *kanun bolmayın* (Ton 2) - hani olmadığı hal

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *kiyik yiyü* (Ton 8) - kiyik eti yeyerek

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *tabisgan yiyü* (Ton 8) - tavşan eti yeyerek

Tonyukuk yazıtında fiille ilgili olarak kullanan kelimeler başlıca olarak birleşik şekilde yazılmış ve noktalanmış:

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *olurtu tir* (Ton 9) - deyir ki oturdu

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *bäridänyän täg* (Ton 10) - güney tarafından baskı yap

: 𐰃𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇𐰆𐰇 : *kabisalum timis* (Ton 20) - demiş ki döğüşelim ve b.g.

Göytürk alfabesi ile yazmayı başaran Türkler cümlelerin ne olduğunu bilmişlermi? Elbette, şu soruya kesin cevap vermek zor. Fakat Tonyukukun serefine yazılmış metinde toplum şeklinde yalnız cümlelerin de noktalanmasına rasgeliyoruz. Böyle düşünüyorum ki, Tonyukuk Göytürk alfabesini bilen başka şahislerden farklı olarak cümlelerin ne olduğunu bilmiş ve onun için bazan ayrı ayrı kelimeleri

: յիւրիւր : <i>olurupn</i>	6	: յիւրիւր : <i>olrpn</i>
: գիտնալիք : <i>biliñlr</i>	6	: գիտնալիք : <i>blñlr</i>
: յարգանք : <i>yontñru</i>	7	: յարգանք : <i>yntnru</i>
: խորհրդակցութիւն : <i>tbäsinrü</i>	8	: խորհրդակցութիւն : <i>tbsnrü</i>
: խորհրդակցութիւն : <i>toñuzli</i>	10	: խորհրդակցութիւն : <i>toñzli</i>
: արտ : <i>art</i>	10	: արտ : <i>rt</i>
: բոլոր : <i>boltu</i>	48	: բոլոր : <i>boltu</i>
: կիյիկ : <i>kiyik</i>	74	: կիյիկ : <i>kyk</i>
: Կայնապատ : <i>Taygüntan</i>	103	: Կայնապատ : <i>Tygntn ve b.g.</i>

-- G. Aydarovun basdırdığı *Irk bitig* "Fal kitabı"nda kelimelerin noktalanmasında da yanlışlıklar var. Şu yanlış noktalanmış kelimelerden bir kaçını gözden geçirmeği gerekli sanıyorum:

<i>Irk bitig</i> el yazmasında	s.	G. Aydarov'un kitabında
: Կայնապատ : <i>Tnsimn</i>	1	: Կայնապատ : <i>Tnsimn</i>
: Կայնապատ : <i>rdmlig:mn</i>	15	: Կայնապատ : <i>rdmlgmn</i>
: յարիւր : <i>tokuzon</i>	44	: յարիւր : <i>tokuz on</i>
: Կայնապատ : <i>kuş mn</i>	6	: Կայնապատ : <i>kuşmn</i>
: Կայնապատ : <i>uzuntonluğ</i>	62	: Կայնապատ : <i>uzn:tnlg</i>
: Կայնապատ : <i>bis 103</i>	103	: Կայնապատ : <i>bis yigirmikä</i>
: Կայնապատ : <i>tilkü yimis</i>	70	: Կայնապատ : <i>tilkü yimiş</i>